
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.61.2 (477.51) «16»

DOI 10.31654/2520-6966-2023-22F-108-5-26

Г. В. Самойленко

доктор філологічних наук, професор кафедри літератури, методики її навчання, історії культури та журналістики факультету філології, історії та політико-юридичних наук

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

orcid.org/ 0000-0001-5017-6993

e-mail: g.vas.sam@gmail.com

Іван Величковський – реформатор українського бароко XVII ст.

У статті на широкому фактичному матеріалі розкривається життя та літературна доля письменника XVII ст. Івана Величковського, який належав до відомої чернігівської літературної школи, що очолював видатний церковний і культурний діяч цього часу архієпископ Лазар Баранович. Життя і творчість І. Величковського подано в статті у тісному взаємозв'язку з діяльністю інших письменників цієї школи, зокрема І. Галатовського, Л. Крицоневича, І. Орновського, О. Бучинського-Яскольда та інших, що дало можливість визначити творчу самобутність митця, яка перш за все пов'язана з використанням стилю бароко. Але Іван Величковський не лише використовував його, а й вносить багато нового, що давало можливість вважати поета реформатором українського бароко XVII ст. Особливо багато уваги він приділяв формі вірша, про що свідчать його збірники «Зегар з полузегарком» та «Млеко від вівці пастирю належно». Творам І. Величковського властива пишність, орнаментальність, вишуканість, незвичність. Усе це розкривається на прикладах конкретних віршів малої форми. Детально проаналізовано панегірики, присвячені архієпископу Лазарю Барановичу та гетьманові Івану Самойловичу, а також переклади творів англійського поета Дж. Овена.

Ключові слова: Іван Величковський, чернігівська літературна школа XVII ст., бароко, стиль, жанри, переклади, Дж. Овен.

Серед представників чернігівської літературної школи виділяється творча особистість Івана Величковського. У своїй фундаментальній праці про письменника В. П. Колосова та В. І. Кречотень стверджують, що письменник народився в кінці 1640-х чи на початку 1650-х років, скоріше всього на Чернігівщині, зокрема на Ніжинщині, бо тільки тут зустрічається у цей час таке прізвище [1, с. 25].

Автобіографій у той час не писали, тож літопис життя і творчості Івана Величковського його дослідники С. Маслов, В. Колосова, В. Кречотень, В. Шевчук та інші відтворюють на основі окремих фактів, які побічно зустрічаються в різних джерелах.

Якщо говорити про його родові витоки, то відомо, що він мав двох братів-священників. Старший Віктор, який жив у Чернігові, спілкувався з архієпископом Чернігівським і Новгород-Сіверським Лазарем Барановичем і був у нього, як свідчать сучасники, улюбленцем, а це щось значило, бо владика в своє коло допускав лише освічених та талановитих. Віктор помер 1673 р. Молодший брат Лаврентій, монах, намісник Святомикільського монастиря в Пивах, що був підпорядкований Київському Микільсько-Пустинному монастирю, а також Києво-Печерській лаврі, теж підтримував дружні відносини з Лазарем Барановичем та ректором Києво-Могилянської колегії Варлаамом Ясинським. Лаврентій писав вірші, про це твердить Дмитро Чижевський у своїй книзі «Українське літературне бароко» [2, с.82]. Брати Віктор, Іван та Лаврентій були дядьками відомому містику Паїсію Величковському, полтавському протоієрею, що помер 1726 р.

Важко сказати, за яких обставин життєві дороги братів Величковських перетнулися з цими визначними церковними і освітніми діячами, а у зрілі роки знайшли своє підтвердження. Проте можна стверджувати, що саме брати і сприяли вступу найменшого брата Івана Величковського до Києво-Могилянської колегії, яку очолював на той час у 1669–1673 рр. Варлаам Ясинський, ігумен Київського Братського монастиря, майбутній Київський митрополит. На цього талановитого студента і звернув увагу ректор, що читав для студентів курси риторики та піітики, бо саме у цей час І. Величковський почав писати свої вірші, які увійшли до його збірника «Млеко» і охарактеризовані як твори «молодечої праці» різних жанрів та поетичних експериментів.

Слід зауважити, що Варлаам Ясинський, довідавшись про смерть Лаврентія Величковського, «прийняв його смерть близько до серця» [1, с.19]. У листі до Лазаря Барановича В. Ясинський сповіщав, що перед смертю Л. Величковський просив потурбуватися про молодшого брата Івана. Це, мабуть, і вирішило долю Івана Величковського, бо Лазар Баранович багато робив, щоб залучити до своєї діяльності молодь. У своєму листі до ректора і завідувача друкарнею Варлаама Ясинського ще влітку 1669 р. він висловлював дуже важливу думку: «Судя по себе, жалею глаз твоей пречестности; – приставили б вы к этому делу кого-нибудь, молодшого летами; от старых волов молодые пахать учатся; – и подменно, хорошо б было,

чтобы нам проложили дорогу; путники и ждут того; – по торной дороге скорее бы можно доехать, и мы могли того дожидаться, что последние будут первыми ...» [3, с. 93]. Таким чином Іван Величковський з'явився у Чернігові і був приласканий архієпископом, доручивши йому роботу писаря, а з 1679 р. коректорство в друкарні, коли Лазар Баранович перевів її із Новгород-Сіверського до Чернігова.

Іван Величковський опинився у дуже цікавому творчому середовищі культурних діячів-письменників, художників, митців. Лазар Баранович у цей час зібрав тут навколо себе цікавих осіб: літераторів Іоанікія Галятовського, Лаврентія Крцоновича, Івана Орновського, Олександра Бучинського-Яскольда, Дмитра Туптала, братів художників Леонтія та Олександра Тарасевичів, а також Івана Щирського, композитора Семеона Пекалицького, богословів Адама Зерникова, Макарія Осницького та інших. Усе це були творчі особистості.

Працюючи в друкарні, вичитуючи набори книжок і знайомлячись з новими творами побратимів, Іван Величковський і сам продовжив писати вірші різних жанрів, що увійшли до його рукописних збірок «Зегар з полузегарком» та «Млеко від вівці пастирю належне», які були «складені на честь і славу преблагословенної Діви Марії, матері понадчасового над літа, народженого нею усіх часів Творця, а офіронові отцю Варлааму Ясинському, православному всієї Росії, року 1690». Ця дата співпадає з часом висвячення архімандрита Києво-Печерської лаври Варлаама Ясинського митрополитом Київським (тобто всієї України).

Ці поетичні збірки передав із родинного архіву правнук Івана Величковського священник Замкової Богоявленської церкви в Ніжині Олександр Величковський у 1908 р. на виставку, організовану в Чернігові на час проведення XIV Археологічного з'їзду. Рукописна книга була гарно оформлена. А тому на з'їзді на неї звернули увагу вчені Університету св. Володимира, зокрема професор В. М. Перетц, який очолював групу дослідників давньої літератури. Серед них був і професор Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька Олександр Грузинський.

Після з'їзду рукопис провернули до Ніжина, а після смерті Олександра Величковського він перейшов у власність інституту, де зберігалися різні рукописи та рідкісні видання книжок.

У 20-х роках ХХ ст. у Ніжинському інституті була відкрита науково-дослідна кафедра історії культури та мови, яку очолив член-кор. Академії наук СРСР В. І. Резанов, відомий дослідник давньої літератури. На одному із засідань кафедри проф. О. С. Грузинський виступив з доповіддю «Іван Величковський, український футурист ХVII ст.».

У листопаді 1945 р. рукопис «Зегара» та «Млеко», як свідчить дослідниця творчості поета Тетяна Сидоренко, був придбаний Інститутом української літератури ім. Т. Шевченка АН України, де він і до цього часу знаходиться [4, с.94].

Рукописні збірники були об'єднані в один, хоча вони й різняться, бо, як відмітив проф. С. Маслов, вони виглядають «ніби частини поетики, присвячені спеціально теорії «*Carmina curiosa*» (курйозним віршам)» [5, с.11].

Зауваження вченого дає право думати, що вірші, які увійшли до збірок, з'являлися у різний час, а скомпоновані спеціально до важливої дати, пов'язаної з життям учителя поета Варлаама Ясинського у 1690 р. Крім цих віршів у спадщині І. Величковського існують ще панегірики, присвячені Лазарю Барановичу, а також гетьманові Івану Самойловичу, що з'явилися з різних причин і у різний час.

Іван Величковський був творчою людиною, цікавився творами своїх побратимів, а тому завів спеціальний зошит – «Книжицю», у якій наявні два «Зшитки». Створюючи її, укладач мав певну мету, бо згодом він назвав збірник «Премудрий наставник». І далі на окремому аркуші написав: «Хто в юності не хоче трудитися, у старості зле постраждає».

Укладач «Повного зібрання творів Івана Величковського» (Київ, 2004) Валерій Шевчук детально проаналізував ці два «Зшитки» і відзначив, що «Перший Зшиток» (арк. 1–114) – це чистова збірка прозових та віршованих творів, переписаних скорописом кінця XVII ст., а другий (аркуш 114–137) – це чорнові записи різних віршів, прозові тексти, листи тощо. Деякі записи датовані. Так, під текстом «Вінець пастирю миррейському» стоїть дата 1680 р., а наприкінці тексту – 1693 р. У другому «Зшитку» подаються записи про різні події, що відбувалися з 1673 до 1696 р.

«Зшитки» наповнені найрізноманітнішими матеріалами за певною тематикою: «Про людину і Бога»; «Вінець голові церковній Ісусу Христу од дванадцяти зір, од молитов через дванадцять його свят»; «Вінець од дванадцяти зір святій Варварі, від молитов до неї про крайній доброї смерті дар»; вінці різним святым, зокрема Миколаю, Івану Предтечі та іншим, а також до певних церковних служб, серед них «Про опівнічницю та утреню», що адресувалися Варлааму Ясинському, митрополиту Київському. Цікавими є «Вірші на Євангеліє для іконописців». Працюючи у друкарні, І. Величковський спостерігав за роботою художників, бачив їх кропітку працю, тож своїми настановами націлював на відповідне розуміння того, що потрібно передати чи підсилити згідно Святого Письма, бо в цьому розділі подаються висловлювання святих Матвія, Марка, Луки, Івана. Мож-

ливо, що в Чернігові існувала й іконописна школа, і ці настанови адресувалися саме іконописцям.

Окремими розділами йдуть записи «Діянь святих апостолів», «Вірші на апокаліпсис», що носять теологічний характер, бо наприкінці кожного тексту йде посилання, звідки вони взяті.

У розділах «Про Ісуса Христа та Богородицю», «Про святих», зокрема «Вірші сімдесяти і двом апостолам», преподобним печерським святим Антонію і Лаврентію послань немає. Це переважно вірші, які були написані, як свідчать вчені В. Крекотень, М. Сулима, М. Петров, В. Шевчук, як сучасниками І. Величковського Дмитром Тупталом, Іваном Орновським, на що вказує упорядник цих віршів, так і ним самим.

У першому «Зшитку» розміщені й віршовані та прозові тексти на різну тематику, які належать як самому І. Величковському, так й іншим авторам.

Не менш насиченим є й другий «Зшиток», в якому подані як прозові тексти, так і віршовані, зокрема поезії Лазаря Барановича, Дмитра Туптала та самого укладача.

Якщо ж говорити про твори безпосередньо Івана Величковського, помічені його підписом, то це будуть два панегірики, присвячені Лазарю Барановичу й гетьманові Івану Самойловичу, та вірші рукописних збірників «Зегар з полузегарком» та «Млеко від вівці пастирю належне». Деякі вчені додають до цих творів, що явно належать І. Величковському, ще й не підписані, але за різними ознаками розпізнані як ті, що слід віднести до спадку поета.

Одним із найпоширеніших жанрів XVII ст. були панегірики, які присвячувалися відомим діячам України і створювалися переважно польською або латинською мовами. Панегірик на честь Лазаря Барановича, над яким поет Іван Величковський працював в 1683-84 рр., входить до циклу віршів різних митців, присвячених цьому видатному церковному та культурному діячеві XVII ст., де вони висловлювали йому свою повагу та вдячність з різних причин.

Макаронічна мова: польська змішана з латинською, засвідчувала особливу повагу до адресата. Увесь вірш Івана Величковського, який складається із 227 речень, поділений на 68 сапфічних строф. Перш ніж проаналізувати його, звернемо увагу на одну деталь, характерну для творчої діяльності поета: він завжди турбувався, щоб його вірші правильно сприймалися читачами та були для них зрозумілими.

Як відомо нині, у літературознавчий обіг панегірик Лазарю Барановичу увів професор Михайло Максимович у XIX ст., присвятивши

йому невеличку статтю, хоча цей вірш І. Величковського був вперше опублікований у чернігівській друкарні ще 1680 р. На цьому виданні стоїть запис: «Із книг Самійла Величка, канцеляриста в[ійська] З[апорозького]». І це не випадково, бо відомий український літописець у своєму творі 30 разів згадує цього поета і на окремих сторінках дає йому характеристику як «премудрому і боговидному мужу», що «після численних трудів, багато попрацювавши над викладом різних добропотрібних і душекорисних руських та польських книг» [8, Т. 2. С. 424], пішов із життя.

У різних місцях вірша, присвяченого Л. Барановичу, між окремими строфами розміщуються латинські цитати із Біблії, уривки із творів, написаних польською та латинською мовами, хоча весь вірш поданий польською мовою.

В основу свого твору І. Величковський поклав євангельську притчу про смерть «чотириденного» Лазаря, якого оплакував Христос, а потім його воскресив (Іоан XI, 41–45). Це оповідання поєднується також з євангельською ідеєю про пшеничне зерно, яке, вмираючи в землі, відроджується і приносить великий достаток. Розповідаючи в поетичній формі ці євангельські притчі, І. Величковський звертався і до образів античних богів і героїв: Мінерви, Сізіфа, Юпітера, Тантала, Ахіллеса, які служили йому для підкріплення чи розвитку певної думки. Використання в поетичному тексті подібного матеріалу було характерним для традиції бароко, у якому написаний даний панегірик.

Цей початок твору з возвеличуванням продовження роду і життя немовби підготовляє читача до сприйняття розповіді про подвижницьку діяльність Лазаря Барановича, якому присвячена друга частина панегірика. Тут автор возвеличує працю чернігівського архієпископа, називаючи його чисельні твори і даючи їм коротку характеристику. Це і «Меч духовний», і «Труби», і «Лютня» та інші.

Уся друга частина являє собою немовби відповідь на сформульоване питання: «Хто ж той Лазар»?

Це той, чий «Аполлон», коли він співає,
Неминуче груди (серце) поганські вражає,
Чия «Лютня» грає солодше,
Аніж лютня Аріона.

Це той, хто, боронячи православну віру,
Створив «Істину» і «Міру».

Хто видав книги «Смерть» і «Життя»
Земному світу.

Хто ж той Лазар?

Не хто інший, як Ти, Барановичу, ти ж бо саме такий.

Лазарем еси, але на розум не убогий,

Маєш золоті роги ... [6, с. 32–33, переклад В. Шевчука]

Іван Величковський розкриває основні риси героя панегірика, нагадує про його плідну видавничу і творчу працю.

Люд голодний своєю живиш ти наукою

І це не буває для тебе обтяжливо;

Ти завжди засіваєш ніби зерна пшеничні слова спасенні.

Кінцівка твору розповідає про те, що вірші у 1680 р. були піднесені Лазареві Барановичу у зв'язку з якоюсь важливою подією від товариства друкованого мистецтва. Можливо, це було пов'язано з виходом у Чернігівській друкарні двох книг Л. Барановича – «Благодать и истина І. Христом бысть» та «О пяти ранах І. Христа» – знаменитих «П'ять нот», а також «У вінок Матері Божої», бо жодна інша відома подія у житті архієпископа не збігається з акцією вдячності працівників друкарні.

Другий знаменитий панегірик Іван Величковський присвятив гетьману Івану Самойловичу. Історик-літописець Самійло Величко у своєму творі пише: «Коли ж був гетьман Самойлович під Полтавою чи в Полтаві, то старий Іоанн Величковський, муж, наділений мудрістю й Божою благодаттю, за отця Луки Семіоновича, старого полтавського протопопа, підніс йому, гетьманові, у дар образ його патрона, преподобного Іоанна Кущника, з викладеним під ним такими його пера віршами» [8, Т. 2. С. 337] і далі йде в «Літописі» текст панегірика.

Очевидно, Іван Величковський знав Івана Самойловича ще тоді, коли останній керував чернігівським полком. При обранні І. Самойловича гетьманом 1672 р. на козацькій раді біля Козацької Діброви між Конотопом і Путивлем брав участь і архієпископ Лазар Баранович, який був у добрих відносинах з обранцем. Тож і все подальше гетьманське життя Самойловича було більш-менш знайоме Івану Величковському, поет мав змогу спостерігати, як гетьман, «піднявшись із худобахольства», почав збагачуватися, став зміцнювати й свою обичайність» [8, Т. 2. с. 161], часом наживаючись нечесним шляхом, що, звісно, обурювало козаків. Вірш же писався в Полтаві, де поет проживав у час, коли гетьман готувався разом з московськими військами під керівництвом князя Григорія Ромодановського до походу проти кримських татар, спостерігаючи, «як тхір з нори», на занепад Ладина, Умані та інших міст і тамтешніх повітів, бо це вже були колишні володіння гетьмана Дорошенка, і чекав на бій з турками, які незадовго до цього розорили Чигирин. Поет ще не знав, що саме 1687 р. стане фатальним як для І. Самойловича та його

синів, так і для гетьмана П. Дорошенка, якого оговорили перед царем Московії.

Вірш І. Величковського – це нагадування гетьманові Івану Самойловичу про ті цінності, які допомагають людині триматися у життєвому просторі. Поет у цьому випадку намагався філософськи осягнути життя гетьмана, осмислюючи його сутність у проявах патріотизму, героїзму, православної віри, чесності та благородства. І в цьому випадку він звертається до образів античної міфології, які подаються через «християнське тлумачення» і загально-християнське релігійне світосприйняття. Використання цієї образної системи сюжетів вказує на ерудицію поета, його знання світової літератури та культури в цілому.

У панегирику-присвяті гетьманові України Івану Самойловичу Іван Величковський використовує у вступній частині образ міфічного героя Дедала, який змайстрував крила, щоб разом із своїм сином Ікаром вирватися з неволі кіпрійського царя Міноса. Античний герой у творі служить авторові яскравим порівнянням, яке він поступово переводить у алегорію. Цей художній прийом поет використовує для того, щоб глибше розкрити свою основну думку: щоб піднятися, як Дедал, до неба, необхідно працювати, бо «без добра і віра порожня буває». На одній вірі, на одному крилі, стверджує автор твору, не злетіти до неба. І він радить своєму героєві, гетьманові, опертися в своєму житті та діяльності на шість небесних крил: Віру, Надію, Любов, Смирення з Чистотою та Убогість. У цих перерахованих релігійних поняттях немало того, що безпосередньо торкалося життя і життєво важливих філософських принципів гетьмана.

Міфічні крила Іван Величковський асоціює з трикратним хрестом та трикратними християнськими символами, які стають підпорою для діянь гетьмана:

Хай три крила, що дані на щастя для тебе,

Візьмуть благословення трикратне із неба.

Одним хрестом честь Богу довкруг розширяєш,

А другим супостатів, погнавши, страхаєш,

Та третім, що у Божій дістав благодаті,

Мир у Вітчизні любій зумієш тримати. [6, с.7, переклад В.

Шевчука]

І далі поет вводить образ святого Івана Кущника, який спостерігає з неба за всіма діяннями «тезоіменника» і попереджає, що за всім, що робить «гетьман знаменитий», слідує «єдиний Бог у Трійці» з небесних вишин, що «дав булаву» і «на сильній підпорі – тримає в своєму дозорі».

«Побожність» та «Доброчинність» – ось ті опори, на які в подальшому повинен спиратися гетьман у своєму житті, «долаючи нещастя». І тут далі йде перелік тих добрих діянь, які звершив правитель України:

Тому і починаєш церкви мурувати,
В ікони пребагаті і чесні вбирати.
А ще в любові хочеш учених тримати,
Волієш патронатом науки вкривати.
Зростає з того слава, оздоба, підпора,
Вітчизні нашій шана, утіха є скоро.
І доведе напевне тебе аж до неба ...

А що хрести шануєш – це теж за тобою!
Жив скоромно, поселявся в тісному наметі,
Не прагнув товариства, по добрій прикметі,
В небесному просторі тебе упізнаю –
Я богохвальців завше усіх пригріваю!

А ти ж у мене перший мій тезоіменитий,

І у людей, і в Бога на все знаменитий. [Там само, переклад В. Шевчука]

А далі гетьман І. Самойлович, зібравши всі полки, рушив від Полтави, де отримав похвального вірша від священника Івана Величковського, за Ворсклу, де об'єднався з московитами для подальшої боротьби з кримськими татарами. Але йому не вдалося взяти участь у цій боротьбі, бо внаслідок доносу Самойлович був заарештований разом з синами і відправлений на розправу до Москви. Цього вже не зміг передбачити поет, залишаючись проживати в Полтаві.

Цей епізод дуже гарно описує Самійло Величко у своєму «Літописі»: «Гетьман побачив те явне лихо, що насувалося на нього, всю ту ніч він не спав, а провів її в молитвах, бо сподівався після тієї ночі своєї смерті. Коли ж задзвонено на утренью, то гетьман, прибравшись, як належить, до смерті, перейшов на світання зі свого намету в похідну церкву, щоб вислухати утренью. Там в суботу, 22 липня, коли читалися ексапсальми [тобто шестопсалміє – Г. С.] і дійшли до таких слів: «Друзі мої і мої приятелі поставали здаля від моєї біди, а ближні мої поставали поодаль, тенета розставили ті, хто чатує на душу мою, а ті, хто бажає нещастя мені, говорять прокляття і весь день вимишляють зрадливе» [9, XXXVII, 12, 13]. Самойловичеві наклепники, генеральна старшина з полковниками і зі значним військовим товариством ... які цілу ніч не спали і радилися з московськими полковниками, стали перед гетьманським наметом, маючи

намір схопити свого начальника гетьмана Самойловича і віддати його в чужі руки» [8, Т. 2., с. 341].

Символічним у двох творах І. Величковського і С. Величка є те, що обидва письменники долю свого героя пов'язують з церквою, Богом, бо Він є єдиним для них суддею над долею того, кого Він охороняв і надихав на добрі справи. Це специфічна риса барокової літератури.

Характерною особливістю творчості письменників чернігівської літературної школи була властива їм творам широка релігійна тематика, особливо поширені були розповіді про різні чуда Пресвятої Богородиці. Доля звела Івана Величковського з Троїцько-Іллінським монастирем, де зберігалася знаменита ікона Іллінської Божої Матері. Тут він працював у чернігівській друкарні і став свідком чуда, яке здійснилося у центральному соборі монастиря у час з 16 по 24 квітня 1662 р., коли «явилось всім людям велике й жахливе чудо – почав плакати за Зимового ігуменства у Святотроїцькому Іллінському монастирі, у великій церкві намісний образ Пресвятої Діви Богоматері» [8, Т.2, с.18].

Це диво описали тоді Дмитро Туптало в книзі «Руно орошеное», І. Галятовський, Л. Баранович. Відгукнувся на нього й Іван Величковський, пов'язавши плач Пречистої Діви з тими складними подіями історичного життя, які охопили Україну у 1662 р. у зв'язку з переобранням Юрія Хмельницького, прихильника Польщі, на посаду гетьмана, на місце якого претендували тоді також ніжинський полковник Василь Золотаренко, переяславський полковник Яким Сомко, чернігівський полковник Оникій Силич, та Іван Брюховецький.

Явище плачу Пресвятої Богородиці сприймає поет як знамення і страху, і радості. Великий страх, що охопив у цей час люд Чернігова та Чернігівщини у зв'язку з нестабільністю у державі й страхом перед новою навалою татар і турків. «Плакала тоді Пресвятая Діва, описував тоді це явище історик С. Величко, жалуючи православних християн-малоросів, вірних рабів Сина свого і своїх, оскільки через незгоду, роздвоєння та чвари одні вже впали від смертоносної зброї, інших, бідних, з вітчизни погнано в полон, третіх мали відігнати, а четверті ще мали покласти свої голови у вітчизні, керовані тодішніми несамовитими владолюбцями, що готувалися до чвар, вождями своїми» [8, Т. 2., с.18].

Плач Богородиці, її сльози, що з'явилися людям на диво, у сприйнятті автора віршу – це Божий захист, відповідь Ісуса Христа на плач матері, яка заступалася за людей, що в тяжких муках й ранах жили й терпіли. І далі у вірші іде конкретизація тих безчинств, які творили татари й турки:

Діво, милість от тебе хай сліз не спиняє,
Вборони, нехай скіф нас, християн, не стинає!
Сталось так, що й татари в цю церкву влетіли,
Але Діви ікони вони не уздріли.
Вже дістались були й до самого престолу,
Поскидали ікони у церкві додолу.
Лише образ єдиний Марії в пророка,
З тих пригод увільнився без шкоди й порока.
Все чернецтво зі страху в печери тікало,
Ті, що їх саморучно у глині довбало,
У покрові там Діви себе прихистили,
Наче матінку Слави її возхвалили,
І дверима татари до них не дістались,
Бо їх Діва замкнула – і не відчинялись.

[6, с. 144, переклад В. Шевчука].

У другій частині вірша Іван Величковський зупиняється на конкретних фактах чудотворних діянь Пресвятої Богородиці: «слух глухим повертає, кривих випрямляє, безумних – розумить, збісілих – звільняє, недолугих підводить, сліпих просвітляє». Конкретизація цих чудес ікони Божої Матері подана не лише для посилення чудодійної сили цих сліз, а й подальшої хвали Іллінській Діві, її сльозам, які лікують людей і приносять їм радість. І автор твору закликає всіх мирян збиратися до Іллінського монастиря, який «напевне дано нам із виші», щоб висловити вдячність Богові і Матері Божій, «Тож потрібно радіти на чудо це лише!».

Завершальна частина посвяти – це своєрідний гімн торжеству Божих діянь та тієї його любові до Матері, які роблять чудеса. І саме все це і надасть всім сил до очікуваної перемоги над ворогом.

Хай так само, як бджоли у вулик літають

До Пречистої Діви усі завертають.

Йдуть до неї царове, вона їм корона,

Бо нетлінна у часі, бо горня, з Сіона.

Вона тисячешитна. Гетьмане, спішися.

Дасть побіду для воїв, за те помолися.

Нехай кожен попросить, як буде в потребі, –

А до неї вдасися – опинишся в небі! (переклад В. Шевчука)

Про інтерес І. Величковського до релігійної тематики свідчать і його згадані раніше записні зошити, які він назвав «Зшитками», що містять найрізноманітніші виписки із різних молитв, із прозових творів різних авторів, що мають теологічний характер і торкаються життя Ісуса Христа, Богородиці. Є тут тексти з творів Д. Туптала,

І. Орновського, С. Яворського, І. Максимовича, В. Ясинського та інших авторів. Зустрічаються й вірші Івана Величковського, зокрема «Бесіда людини з Богом», у якому поет стверджує думку про те, що людина себе звеличує не вірою, а справою, ділами попри її сподівання, що їй врахується віра замість справ. Проте Бог розвіює цю надію, відповідаючи:

Без веры невозможно спастися некому –
то истина. Но вера не поможет злому,
Аще при вере добрых дел не исполняет,
апостола моего слыши, что вещает:
Вера без дел мертва есть, якоже и тело
не движется без душе, Веру живить дело.
Вера и добродетель, суть то двое крыла,
на двоих тех вся висит спасенія сила.
Не может єдним крылом птица поднестися,
невозможно самую верою спастися.
Должна птица обема крылома летати,
должен человек веру дела стяжати.

[6, с. 90 переклад В. Шевчука].

Найбільше розкрився Іван Величковський як поет у своїх оригінальних віршах, що увійшли до рукописних збірників «Зегар з полузегарком» і «Млеко від вівці пастирю належное», цілеспрямовано об'єднаних в одну книжку з дуже патріотичною метою. У своїй передмові до читача автор заявляє: «Я ж, як справжній син Малоросійської вітчизни нашої, уболіваючи на те серцем, що в Малій нашій Росії досі таких ні від кого друком виданих не оглядаю трудів, із горливості своєї до милої Вітчизни, прикликавши Бога та Божу Матір і святих, умислив, скільки можливості простого розуму мого дозволяли, деякі значніші поетичні штуки заявити руською мовою [тобто книжною українською мовою – Г. С.], не з якоїсь мови на руську їх перекладаючи, але власною працею моєю на полюбенство іншорідних складаючи, а деякі цілком руські способи віднаходячи, які чужою мовою не можуть бути з'явлені» [6, с. 54]. Далі автор застерігає, що він створював свої вірші не для забави, якогось марнославства, а «цілком до хвали Бога слави і славетної володарки нашої Богородиці і завжди Діви Марії, і на оздобу Вітчизни нашої та втіху малоросійським синам її» [6, с. 54].

Обіцянка автора дуже значима й інтригуюча. І дивує нас автор не стільки змістом віршів, більшість із яких написані на біблійну тематику, а самою формою віршованого бароко. Як ми пам'ятаємо, стилю *бароко* (а це слово первісно позначало перлину неправиль-

ної форми, химерний, вибагливий тощо) властива надмірна пишність, орнаментальність. Тобто поруч зі змістовними поняттями, що пов'язані з розкриттям у творі героїчного чи релігійного змісту, багато уваги приділяється самій формі його викладу. Тож І. Величковський і попереджає читача: «Коли ці вірші мої він швидко пройде, не добачивши, яка в кожному штучка ховається, малого або жодного не досягне пожитку. Але коли над кожним віршиком так багато забавиться, аж доки зрозуміє, що в ньому за рік захована, вельми їх полюбить. Отож тут немає жодних простих (які й простаки складати можуть) віршів, тільки твори поетичні, котрі, хоч є короткі, але велику тим, що їх komponують, задають трудність і довгого потребують часу, поки складуться» [6, с. 54].

Іноколи автор перед початком віршу налаштовує читача на сприйняття тексту. Так, перед поезією «Луна» читаємо: «Луна, тобто вірш у якому начебто якась луна, тобто відгук, до кожного кінця рядка двома силабами відгукуються, інформованими із кінцевих літер» [6, с. 55].

- Що просиш ти, Адаме, чи земного краю?
- Раю.
- Чому ж туди не входиш, чи ж боїшся брани?
- Рани.
- Чи увійти не можеш у нього побідно?
- Бідно. і т. д.

Ця звукова рифренна відповідь дійсно нагадує щось таке близьке до далеких відгуків.

Дотримуючись поетики бароко і розвиваючи її далі, поет багато експериментував. Але це була не проста забава автора, він цією новою, вдуманою формою побудови вірша давав можливість читачеві поглибити думку, закладену у вірші. В одних випадках автор усі речення починає на одну букву або ж на одне і теж слово («Полузегарок», «Минути»), в інших – слова у реченні читаються навпаки («Рак словесний») або ж кожний склад закінчується в словах однією і тією ж голосною і т. п.

Вірші «Дзигар цілий» та «Минути» відносяться до «часових» творів, які наповнені глибоким змістом, що торкається життя Діви Марії та Ісуса від часу Його народження як «великого дива», «єдиного від Тройці», у якому зійшлися «стовпи віри», а також описуються великі Христові діяння та Його смерть і воскресіння. І врешті вірш доводиться до останнього добового часу, коли «двадцять чотири старці честь дають повинну» Сину Божої Матері і символічно схиляються перед Ним. Ці останні слова поет цитує з «Апокаліп-

сису» (IV, вірш 10). Увесь текст супроводжується словами «радуйся, о Діво», «радуйся, о мати», «радуйся, невісто», «радуйся, чудова» тощо. Поет закликає, розповідаючи про життя Христа, радіти, що на світ з'явився Син Божий. Час життя його – це справжнє мірило істини.

У вірші «Напівдзигарик» життя Христове складається з годин денних та нічних окремо. Кожна мить того чи іншого часу – це повідомлення про чудеса Христові.

До унікальних барокових віршів відносять літературознавці як «Дзигарів», так і поезію «Минути», бо в них поет застосовує прийом кодування, який дає можливість поєднати все те, що пов'язує Бога, Матір Божу з людиною протягом доби, ночі і дня. Але для автора цінні й квандратеси (чверті години), яких виділено в поезії чотири. Що ж вміщується в цей облік часу у людських стосунках, про що повинна пам'ятати людина, «завше мати при серці, як компас на шиї»? Це смерть, суд, пекло і небо. Пам'ятаючи про це, усі люди повинні шанувати Бога і Матір Божу, де б вони, у якій з чотирьох частин світу не знаходилися, – на сході, заході, півночі, півдні, а також увечері, рано, у полудень, опівночі. Перелік світів, у яких знаходиться людина у спілкуванні з Богом і Божою Матір'ю, І. Величковський подає від широкого світового простору до меншого, і ще меншого, завершуючи найменшим, і знову повертається до великого людського життя, пір року – весни, літа, осені, зими. І в цьому колі з чотирма квадрантесами, у яких спілкується людина з Богом, вона найчастіше промовляє слова: «Заступи, спаси, помилуй і збережи нас, Боже, своєю благодаттю, щоб дістатися до неба».

Літературознавець В. Шевчук, стверджуючи, що «Дзигар з напівдзигарком» можна розглядати як «символічну, знакову поему, в яку покладено естетичну категорію літератури бароко – універсальну картину світу, але творену зовсім на інших підставах й інакшими засобами, як це чинить Климентій чи Данило Братковський, маємо тут вельми складне, узагальнене до формалізації мислення, будоване у мізантропічній християнській ідеології, але з неперевершеним поетичним блиском» [7, с. 18].

Поглиблене, вдумливе вивчення творів І. Величковського з врахуванням барокової специфіки дає можливість виявити те оригінальне, специфічне, притаманне саме для цього поета-реформатора бароко і водночас для нього як для філософа. Це підтверджує і його цикл віршів «Минути», у якому поєднані роздуми про хвилини, які є спільними для всіх людей. Вони супроводжують їх від дня народження в усі пори життя (в дитинстві, отрочстві, юності, мужності, старості). І кожній порі року приходить кінець, усе залишається в

минулому і лише покаяння завершує людське існування. У розділі «Минути злих» перераховується все різноманітне минуце у житті людини, і серед 36 скороминущих речей, які згадує поет, ми знаходимо: славу, багатство, честь, пияцтво, марнославство, бенкети, служби, дружби, жарти, утіхи, розкоші, зради, хитрість, заздрість, ненависть, уроду, тілесну вроду, красномовність і т. п. Усе в людини було: і прекрасне, і добре, і мужнє, і зрадливе, а також багато інших марнот, з приходом смерті все зникло.

Тож людина повинна при житті думати про його наповненість, що дасть можливість її згадувати і після смерті. А в третьому вірші «Минути добрих» поданий перелік тих хвилин, які не зовсім то й відносяться до розряду «добрих», хоча вони проявляються в різних людях: «хвороби, переслідування, муки, біди, сльози, образи, глумлення, голод, каліцтво, сліпоту, німота тощо, які теж закінчаться і як наслідок: «минуць праці, невчаси, невпокої, мине всяке лихо».

І все ж залишається ще одне – «Дві страшні минути», коли земне й небесне уже не змішуються, а стан людини залежатиме від неї самої, від того, що вона заслужила, проживаючи своє життя, чим вона його наповнювала: попаде вона в рай і буде близька на небі до Бога чи потрапить у пекло.

У своїх віршах І. Величковський уникає моралізаторства, він лише стверджує, що те, чим людина наповнювала своє життя, з приходом смерті зникає. «Апокаліптичним похмурим акордом», як стверджує В. Шевчук, поет у «напівмістичній, напівфаталістичній фразі «Небо і земля мимо йдуть»» завершує свої богословські, філософські роздуми про життя людини і про її зв'язки з Богом та Матір'ю Божою, земного з небесним.

Ці експерименти Івана Величковського по-різному оцінювалися в літературознавстві. Деякі критики розглядали їх як «порожні словесні іграшки», «прикладні безглуздої поетичної гри», інші ж вважали вершинним явищем барокової поезії [2, с. 8]. Особливо глибоко намагався розібратися в ній, осмислити як своєрідне явище в українській літературі Дмитро Чижевський, який називав їх творця «видатним бароковим майстром малих форм» [2, с. 9].

Слід зауважити, що ім'я І. Величковського почало з'являтися в деяких працях лише у ХІХ ст. з публікацією окремих поезій як прикладів барокової лірики, а потім на початку ХХ ст. [10; 11].

Мініатюрна поезія І. Величковського дає можливість, уживаючи малу кількість слів, чітко сформулювати думку за допомогою інтенсивних, оригінальних поетичних засобів та витончених форм. У деяких з них, як свідчить Д. Чижевський, автор «досягнув найвищої

досконалості». Цікавим у цьому відношенні є вірш «Риби», у якому кожен рядок читається в двох напрямках, створюючи один і той же текст:

Анна во дар бо ім'я мі обрадованна.

Анна дар і мні сін мира данна,

Анна мі мати і та мі манна.

Анна пита м'я, я мати – панна.

[6, с. 56].

Вчитуючись у рядки віршу, розумієш, що це не простий набір необхідних для відповідності слів, а що вони розкривають тему турботи Богоматері про свою матір св. Анну і навпаки. Можливо, І. Величковський зустрів подібну форму віршу в латинській поезії Плінія.

У вірші «Рак словесний» читаються навпаки не літери, а слова:

Високо Діва є вознесена

Глибоко, даже була смиренна

[6, с. 57 переклад В. Шевчука].

І. Величковський демонструє найрізноманітніші види ракового віршу, що поступово стає складнішим за формою. Так, у «Раку всуперечливому» слова читаються навпаки і з'являється супротивний зміст, а у «четверогранному» як вздовж, так і вшир з'являється той же самий текст.

Маріє, Ти Єдина Мати Богу Сину

Ти більше усіх Богу люблена, єдина.

Єдина усіх надіє, творцю ти є мила.

Мати Богу – творцю, стань, завжди помилуй.

Богу люблена ти є завжди, Діво, ділом.

Сину єдина, мила, помилуй ділом сміло.

(переклад В. Шевчука)

Якщо у попередніх віршах необхідно було, щоб довідатися про їх зміст, врахувати порядок слів, то далі будуть іти поезії, у яких І. Величковський використовує букви-звуки, наприклад, **О** в «суголосному», чи вірш «Спільновідмінковий», у якому рима закінчується на букви, які утворюють слово Анна.

Роди, вибранна,

В цноті неустанна,

Без пороку знанна,

Солодкая манна,

Чистая панна,

Котра нам данна,

Богу осанна.

(переклад В. Шевчука)

Є й «Абетковий» вірш, де кожне слово розпочинається від абеткової літери за послідовністю абетки, у якому тонко підбираються слова, які торкаються життя Ісуса Христа чи Божої Матері. Відносно цього літературознавець Д. Чижевський писав: «Можна по-різному оцінювати такі грашки, але немає сумніву, що Величковський досягнув справді великої легкості та природності в «неприродному» та «протиприродному» жанрі легкості та природності, які дозволяють нам наблизити його до найвитонченіших митців поезії бароко» [2, с. 61].

Є в спадщині поета й «фігуральні» вірші. Вони в історії літератури відомі ще з античних часів. Але І. Величковський намагався зробити їх більш дохідливими і зрозумілими, у вигляді чи то хреста, чи піраміди, чи чотирикутника або ж розкидчастого кущика. Цікаві і його акровірші.

Проявляє себе І. Величковський і як талановитий перекладач та переспівувач творів, написаних латинською мовою англійським поетом Джоном Овеном (1560–1622), який особливо талановито себе проявив у жанрі епіграми. Багато авторів перекладало їх німецькою мовою. Але, як свідчить Д. Чижевський, у XVII ст. на слов'янські мови їх не перекладали. Переклади на польську мову з'явилися у XVIII ст. У 1773 р. у Варшаві вийшов збірник у перекладі Фабіана Турковського, а трохи пізніше Фелікса Чарновського. Таким чином, виявляється, що Іван Величковський був першим, хто передав слов'янською (а саме, тодішньою українською) мовою епіграми Джона Овена.

Як стверджує їх дослідник Д. Чижевський, «переклади його здебільша дуже добрі: стислі, дотепні та точно передають «пуанти» оригіналу [2, с. 66].

Для прикладу наводимо декілька таких перекладів:

Гды пливуть, неровні суть в смаку рѣком рѣки,
За живота такъ люде, пани и калѣки.
Еднакий зась смакъ стаеѣт рѣкам, впавшим в море:
Так всѣх нас смерть ровняет, всѣм от нея горе.

У перекладі:

Не однакові на смак пливають різні ріки,
Як і люди за життя – пани і каліки.
Смак однакий у річках, що впали у море,
Смерть рівняє їх усіх, усім рівне горе.

(переклад В. Шевчука)

На скупого отца
Имъ есь скупшимъ, тым, скупче, щодрѣйшим ся ставишь
сыновѣ: бо по смерты все ему оставишь.

У перекладі:

Чим ти скупіш, скупарю, тим будеш щедріший
Синові, адже по смерті йому все залишиш.
(переклад В. Шевчука)

О жоноцком розумѣ
Чему суть мудрѣйшіе мужеве, нѣжъ жоны!
Бо з ребра безмозкого, не з головы оны.

У перекладі:

Чому це муж мудріший жони в цьому світі?
З безмозкого ребра-бо, а не з голови ті.
(переклад В. Шевчука)

Поп за люди молить,
Люд за попа мелеть.

У перекладі:

За людей піп моле,
За попа люд меле.
(переклад В. Шевчука)

Мудрый – добрый
Муж мудрый над доброго нехай есь мудрѣйшим,
Быле бы над мудрого биль добрый добрѣйшим.

У перекладі:

Муж мудрый, над доброго, нехай є мудріший,
Над мудрого добрый нехай буде добріший.
(переклад В. Шевчука)

Скориставшись цими перекладами з понад 50-ти, які аналізує Д. Чижевський, нагадаємо і його висновки: дуже точний переклад, повторює гру слів Овена, уводить гру слів у вірш, який у Овена грає поняттями, змінюючи різні слова, здібності афористичного формулювання думок, суверенне оволодіння технікою віршування, що надає їм характер легкості та плинності, автор грає всіма формами та будує свої віршики так, що ми лише зрідка можемо вважати хід думок та образів неприродними, він прозоро будує свої епіграми, з великим умінням використовуючи паралелізм та антитезу. «А щодо мови Величковського, то треба все ж визнати, що мова його в умовах його часу остільки природна, нештучна та остільки пересякнена елементами живої мови, що і епіграми його – по меншій мірі певна їх частина – не цілком чужі нашій сучасній мовній свідомості» [2, с. 82].

Слід згадати ще про одну особливість віршування І. Величковського – це складання малих віршів, які він зустрічав на тарелях, келихах, дзвонах, брамах, будинках, іконах, книгах тощо. І поет практикується і в цьому жанрі, склавши 66 віршованих написів «на Євангеліє для іконописців», ще 10 – для зображень на теми «Діянь святих апостолів», а також 11 «Віршів на Апокаліпсис».

У Полтавському краєзнавчому музеї зберігається відлитої з турецьких гармат дзвін Успенської церкви, на якому можна побачити текст І. Величковського про похід козацьких військ 1695 р. проти турків, який довічно прославив козаків, що героїчно відстоювали незалежність своєї Вітчизни.

Багаточисельні твори на релігійну тематику, що зустрічаються в книгах поета, свідчать про інтерес автора до церковного життя, а поглиблене знайомство з біблійною літературою нарешті й привело І. Величковського до прийняття сану священника і відходу від ремісничого життя. Ставши священником, він цим продовжив родові традиції, бо всі в його роду до і після були священнослужителями, Іван Величковський одружився на Марії Лукашівні, доньці полтавського протопопа Луки Семионовича. У Чернігові у них народився син, якому дали традиційне для роду ім'я Івана, і в 1687 р. він переїхав до Полтави, обіймаючи в Успенській церкві до кінця свого життя посаду пресвітера, побічно складаючи вірші та заповнюючи ними, а також іншими віршованими чи прозовими творами свої «Зшитки», а також мудруючи над різними формами барочного віршування, що представлені були у рукописних збірниках «Зегар з полугегарком» (1690 р.) і «Млеко від овці пастору належне» (1691 р.).

Помер поет у 1701 р. в Полтаві й похований на церковному цвинтарі, залишивши після себе двох синів: Івана і Василя, останній

і зберіг, а нащадки донесли світові літературну спадщину прадіда, що дало можливість говорити про нього як про талановитого поета-реформатора бароко, що віддав себе служінню Богу і своїй любій Вітчизні-Україні.

Творчість І. Величковського є типовою для українського бароко з його своєрідним словесно-декоративним орнаментом. «У художньому творі, – писав С. І. Маслов, – на перше місце висувається форма – вичурні, штучні метафори, несподівані порівняння, ефективні антитези, запозичені у ренесансу образи античної міфології, її історії займають помітне місце у розвитку барочної форми. Засоби прикраси мови, орнамент зростають в епоху бароко надзвичайно: змісту приділяється другорядне значення. Мета мистецтва, у час бароко – вразити читача, зацікавити його несподіваними стилістичними ефектами» [5, с.5-6].

Проте тут треба уточнити, що зміст твору і його форма в творчості І. Величковського знаходяться в нерозривній єдності і їх не можна розірвати. Часто форма допомагає глибше зрозуміти зміст вірша. Формальні пошуки поета стають зрозумілішими, якщо їх розглядати в контексті епохи.

Визначення бароко, яке подав С. І. Маслов, відомий знавець давньої літератури, не є повним, оскільки цей стиль значно ширший за змістом. Хоча те, про що говорить вчений, дійсно характерне для творчості І. Величковського. Спадщина поета – яскравий зразок української літератури епохи бароко, бо кожний написаний чи переспіваний ним вірш – це велика робота з об'єднання змістової її частини з формою. Форма, правда, може бути й сама по собі змістовою, але оце сполучення форми і змісту ще потрібно розшифрувати. І про це він стверджував в одному із своїх переспівів:

Труду писання не може пізнати
Той, хто не знає, як треба писати.
Кажуть, що легке і просте це діло.
Пишуть три пальці, а все болить тіло.
(переклад В. Шевчука)

Деякі сучасні дослідження свідчать, що барокова поетика І. Величковського була відома викладачам Чернігівського колегіуму, зокрема його префектові і викладачеві Лип'яцькому, який у 1735-36 рр. викладав тут курс поетики після закінчення Києво-Могилянської Академії. Літературознавець В. П. Маслюк у своїй праці «Латиномовні поетики і риторики XVII – I пол. XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні» (К., 1983) стверджує, що у поетиці Лип'яцького, крім латиномовних віршів, містяться також й україно-

мовні, головним чином І Величковського. Сам викладач був родом із сім'ї священика на Полтавщині, тому можливо, що саме там і відбулося його знайомство з І. Величковським та його творіннями. Таким чином, перед нами воскрес надзвичайно цікавий і талановитий поет XVII ст., який разом з видатними письменниками, архітекторами, композиторами, художниками того часу творив оригінальне, національне бароко, яке відрізняється від західноєвропейського своєю своєрідністю й вишуканістю та зв'язками з народною творчістю.

Література

1. Колосова В. П., Крекотень В. І. До питання про життя і творчість Івана Величковського. *Іван Величковський. Твори*. Київ: Наукова думка, 1972. С. 16–36.
2. Чижевський Дмитро. Українське літературне бароко. Київ: Обереги, 2003. 576 с.
3. Письма преосвященного Лазаря Барановича с примечаниями. Чернигов, 1865. 253 с.
4. Сидоренко Т. Іван Величковський: поет, перекладач, новатор. Сіверянський літопис, 2000. № 1. С. 93–96.
5. Маслов С. І. Маловідомий український письменник кінця XVII – поч. XVIII ст.: До історії стилю бароко в давній українській літературі. *Величковський Іван. Твори*. Київ: Наукова думка, 1972. С.5-15.
6. Величковський І. Повне зібрання творів. Дзиґар цілий і напівдзиґарик. Київ: Дніпро, 2004. 190 с.
7. Шевчук В. Іван Величковський та Києво-Чернігівська поетична школа другої половини XVII століття. *Величковський І. Повне зібрання творів. Дзиґар цілий і напівдзиґарик*. Київ: Дніпро, 2004. С. 5–24.
8. Величко Самійло. Літопис. Переклав з книжної української мови Валерій шевчук. Київ: Дніпро. Т. 2. 640 с.
9. Біблія. Книга Псалмів. XXXVII, 12, 13.
10. Петров Н. О словесных занятиях. *Труды Киевской духовной академии*. Киев, 1866. Т. 7. С. 323.
11. Перетц В. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы. *Сборник ОРЯ и С. Т. 1. Ч. 3*. 1929. С.117.

References

1. Kolosova, V. P., Krekoten, V. I. (1972). Do pytannia pro zhyttia i tvorchist Ivana Velychkovskoho [The Problem of the Life and Creativity of Ivan Velychkovskyi]. *Ivan Velychkovskyyi. Tvory [Works]*. Kyiv: Naukova Dumka Publ. P.16-36 [in Ukrainian].
2. Chyzhevskyyi, D. (2003). Ukrainske literaturne baroko [Ukrainian Baroque in Literature]. (repr.). Kyiv: Oberehy Publ. 576 p. [in Ukrainian].
3. Pisma preosvyashchennogo Lazarya Baranovycha s primechaniyami [The Letters of Reverend Lazar Baranovych with Commentaries] (1865). Chernihiv. 253 p. [in Russian].
4. Sydorenko, T. (2000). Ivan Velychkovskyi: poet, perekladach, novator [Ivan Velychkovskyi: Poet, Translator, Innovator]. *Siverianskyi litopys – Siverian Chronicles*, issue 1. P. 93-96 [in Ukrainian].

5. Maslov, S.I. (1972). Malovidomyi ukrainskyi pysmennyk kintsia XVII – poch. XVIII st.: Do istorii stylu baroko v davnii ukrainskii literaturе [Little-Known Ukrainian Writer of the 17th – Beginning of the 18th C.: To the History of Baroque Style in the Old Ukrainian Literature]. *Ivan Velychkovskyyi. Tvory [Works]*. Kyiv: Naukova Dumka Publ. P.5-15 [in Ukrainian].
6. Velychkovskyyi, I. (2004). Povne zibrannia tvoriv. Dzygar tsilyi i napivdzygaryk [Complete Works. The Whole Clock and Half-Clock]. (repr.). Kyiv: Dnipro Publ., 190 p. [in Ukrainian].
7. Shevchuk, V. (2004). Ivan Velychkovskyyi ta Kyievo-Chernihivska poetychna shkola druhoi polovyny XVII stolittia [Ivan Velychkovskyyi and Kyiv-Chernihiv Poetic School of the 2nd Half of the 17th Century]. *Velychkovskyyi, I. Povne zibrannia tvoriv. Dzygar tsilyi i napivdzygaryk [Complete Works. The Whole Clock and Half-Clock]*. Kyiv: Dnipro Publ., P. 5-24. [in Ukrainian].
8. Velychko, S. (1991). Litopys [Chronicle]. (Valerii Shevchuk, Trans). Kyiv: Dnipro Publ. Vol.2. 642 p. [in Ukrainian].
9. Holy Bible, Book of Psalms, XXXVII, 12, 13.
10. Petrov, N. (1866). O slovesnykh zanyatyakh. Trudy Kievskoy dukhovnoy akademii [About Verbal Exercises. Works of Kyiv Theological Academy]. Kyiv, Vol. 7, P. 323. [in Russian].
11. Peretts, V. (1929). Issledovaniya i materialy po istorii starinnoy ukrainskoy literatury. Sbornik ORYa i S. [Investigations and Materials to the History of Old Ukrainian Literature. Collective Works of Russian Language and Literature Department]. Vol. 1. Part 3. P. 117. [in Russian].

H. V. Samoilenko

Doctor of Philological Sciences, professor at the Chair of Literature, Methods of Its Teaching, History of Culture and Journalism of Mykola Gogol Nizhyn State University
 orcid.org/ 0000-0001-5017-6993
 e-mail: g.vas.sam@gmail.com

Ivan Velychkovskyyi – the Reformer of the Ukrainian Baroque of the 17th c.

The life and literature destiny of Ivan Velychkovskyyi, a writer of the 17th c., who belonged to a well-known Cherbihiv literature school, headed by such prominent church and culture figure of the time as archbishop Lazar Baranovych, is revealed in the paper. The life and creative work of I. Velychkovskyyi is demonstrated in its interrelations with the activity of other writers of this school, including I. Haliatovskyyi, L. Krshchonovych, I. Ornovskyyi, O. Buchynskyyi-Yaskold and others, which enables to determine creative specificity of the artist, which mainly based on the application of baroque style. But Ivan Velychkovskyyi can be also considered as a reformator of the Ukrainian baroque of the 17th c., as he implemented many innovations to this style. He paid special attention to the form of his verses, which can be seen in some of his collections of poems. I. Velychkovskyyi's works are characterized by splendour, ornamentality, elegance, which can be seen in his short poems. His panegyrics, dedicated to archbishop Lazar Baranovych and hetman Ivan Samoilovych and his translations of the works of such a poet as John Owen are thoroughly analyzed.

Key words: Ivan Velychkovskyyi, Chernihiv literature school of the 17th c., baroque, style, genres, translations, John Owen.